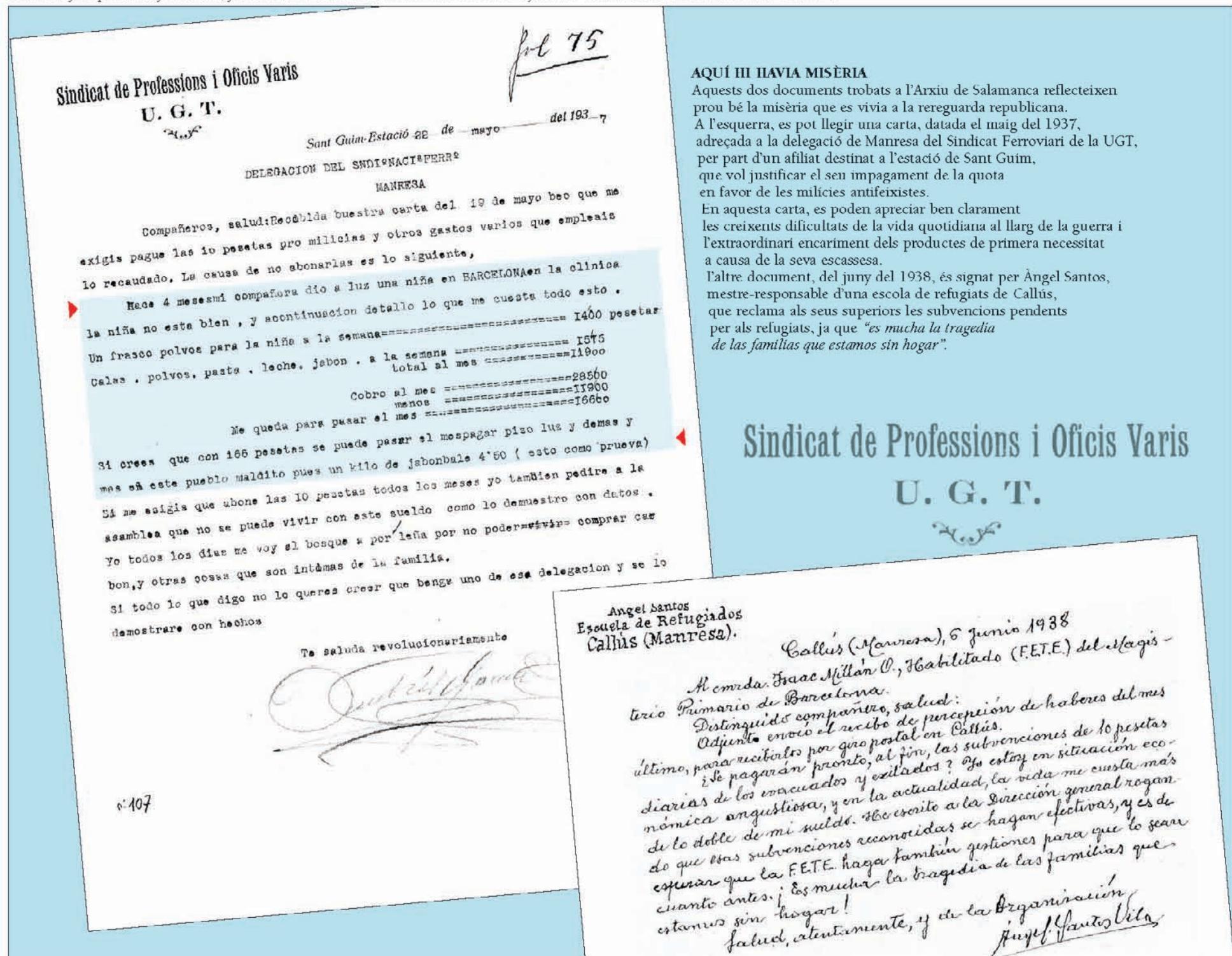

Autors: Joaquim Aloy i Bosch, Jordi Basiana i Obradors i Pere Gasol i Pujol. Col·laborador: Ramon Fons i Vilardell

PAPERS DE LA REPÚBLICA EN TEMPS DE GUERRA (1936-1939)

La crua vida quotidiana de la rereguarda

Al llarg de la guerra, la vida quotidiana va esdevenir cada cop més dura i difícil per al conjunt de la població catalana. Això va ser degut a circumstàncies diverses, com ara l'enfonsament de l'economia, la falta d'aliments, la pobresa, la inseguretat, les destruccions, el gran nombre de víctimes mortals (ja fos a causa dels combats al front, de la repressió i el seu reguitzell d'odi i enemistats, dels bombardeigs aeris...). Per tant, les condicions de vida van empitjorar radicalment.

Una de les coses que més van impactar en la ciutadania catalana va ser l'absència progressiva en els mercats i comerços dels productes més bàsics. La falta de llenya, carbó (i en general de tota mena de combustible), sabó... va alterar totalment la vida quotidiana del país. Ara bé, la falta de menjar va ser, sens dubte, un dels fets més punyents i més dramàtics de tot el període bèl·lic (i, encara, dels anys posteriors) i va afectar la gran majoria de la població. Per entendre aquest gravíssim problema s'ha de tenir en compte que, tradicionalment, Catalunya havia presentat un dèficit de primeres matèries per a la indústria, de fonts d'energia, i també de productes alimentaris. Això explica l'escassetat creixent d'aquests articles de primera necessitat durant la guerra, ja que la major part de les zones agràries i ramaderes de l'estat espanyol eren controlades per les autoritats franquistes.

Totes aquestes circumstàncies expliquen la creixent desmoralització

AQUÍ III HAVIA MISÈRIA

Aquests dos documents trobats a l'Arxiu de Salamanca reflecteixen prou bé la misèria que es vivia a la rereguarda republicana.

A l'esquerra, es pot llegir una carta, datada el maig del 1937, adreçada a la delegació de Manresa del Sindicat Ferroviari de la UGT, per part d'un afiliat destinat a l'estació de Sant Guim, que vol justificar el seu impagament de la quota en favor de les milícies antifeixistes.

En aquesta carta, es poden apreciar ben clarament les creixents dificultats de la vida quotidiana al llarg de la guerra i l'extraordinari encariment dels productes de primera necessitat a causa de la seva escassetat.

L'altre document, del juny del 1938, és signat per Àngel Santos, mestre-responsable d'una escola de refugiats de Callús, que reclama als seus superiors les subvencions pendents per als refugiats, ja que "es mucha la tragedia de les famílies que estam sin hogar".

Sindicat de Professions i Oficis Varis

U. G. T.

Callús (Manresa), 6 junio 1938
Al comd. Isaac Millán V., Habilitado (F.E.T.E.) del régimen
Primario de Barcelona.

Distinguido compañero, salud!

Adjunto envoio el recibo de percepción de haberes del mes último, para recibirlas por correo postal en Callús.

¿Se pagarán pronto, al fin, las subvenciones de lo pesetas diarias de los evacuados y exiliados? Yo estoy en situación económica angustiosa, y en la actualidad, la vida me cuesta más de lo doble de mi sueldo. He escrito a la Dirección general rogan de que esas subvenciones reconocidas se hagan efectivas, y es de esperar que la F.E.T.E. haga también gestiones para que lo sear cuanto antes. ¡Es mucha la tragedia de las familias que estam sin hogar!

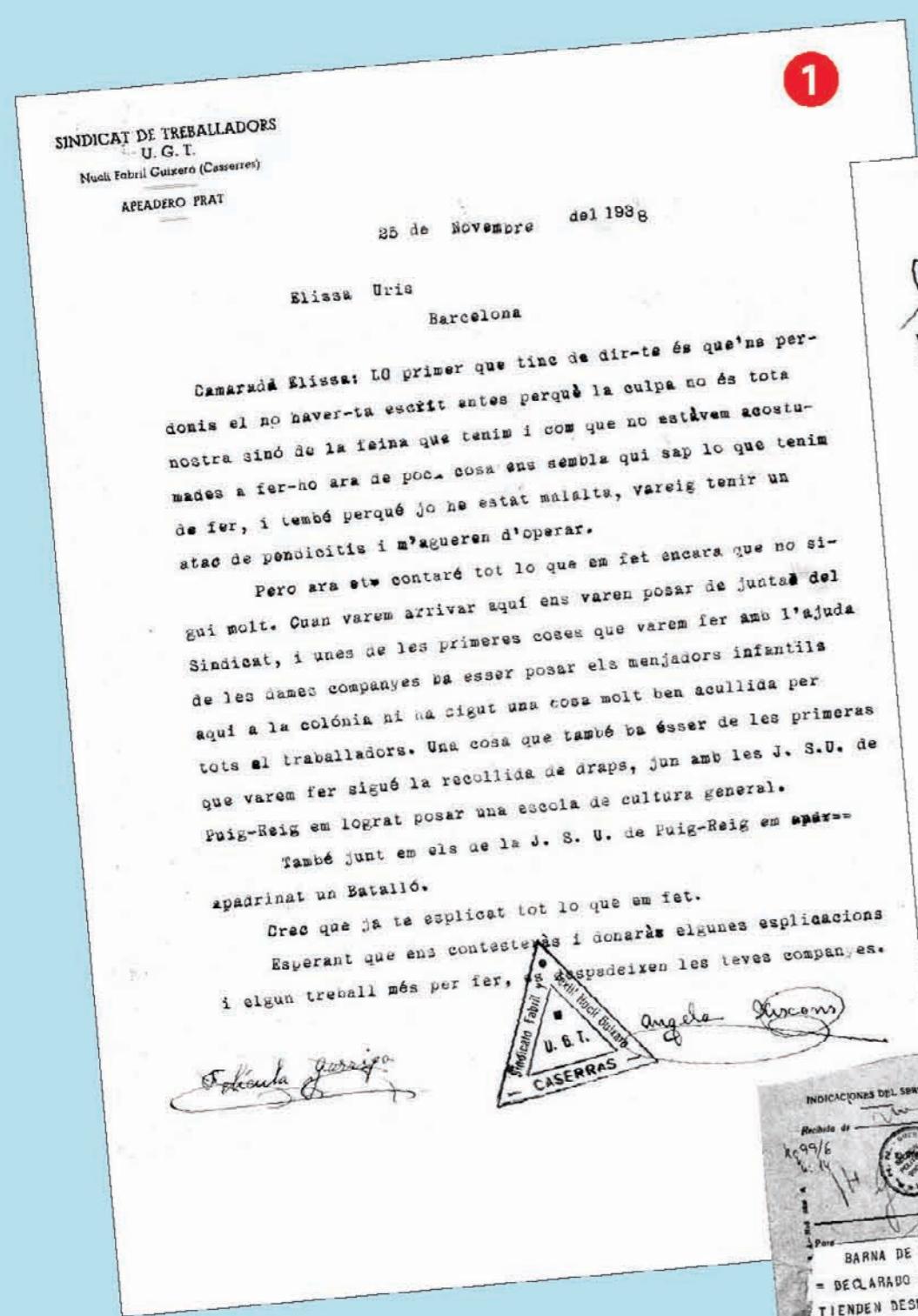
Feliz, atentamente, y de la Organización
Àngel Santos Vila

de la rereguarda catalana, exhausta a causa de l'esforç de la guerra.

La culminació d'aquest procés va arribar l'any 1938, d'una banda amb els bombardeigs aeris sobre la població civil, i, de l'altra, amb la mobilització general i la crida de l'anomenada lleva del biberó, que afectava els nois de 17 anys. Molts van morir a la batalla de l'Ebre, on hi va haver desenes de milers de morts i desapareguts i on es va decidir, pràcticament, la sort adversa de la República.

Pel que fa als bombardeigs, cal dir que va ser una arma de terror utilitzada per atemorir la població i com a banc de proves de l'aviació italogermànica –que donava suport a Franco– de cara a la Segona Guerra Mundial. A Catalunya les bombes llançades per l'aviació franquista van matar més de 5.000 persones. A Manresa, els bombardeigs van provocar com a mínim 35 morts. Des del punt de vista de l'estrategia militar, eren unes morts inútils, ja que a la pràctica l'exèrcit republicà estava desfet, però aquests atacs aeris en massa contra la població civil tenien uns objectius psicològics molt clars: crear el pànic entre la població, desmoralitzar la rereguarda i dissuadir qualsevol intent de resistència.

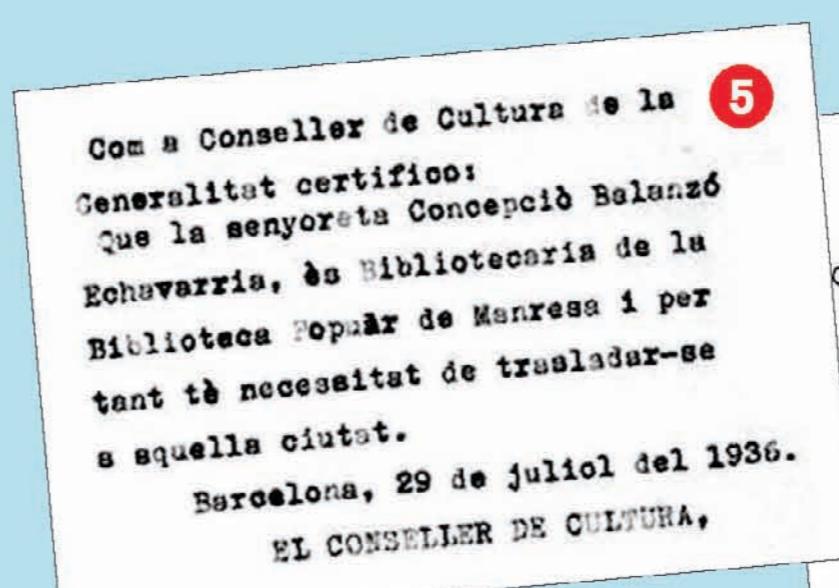
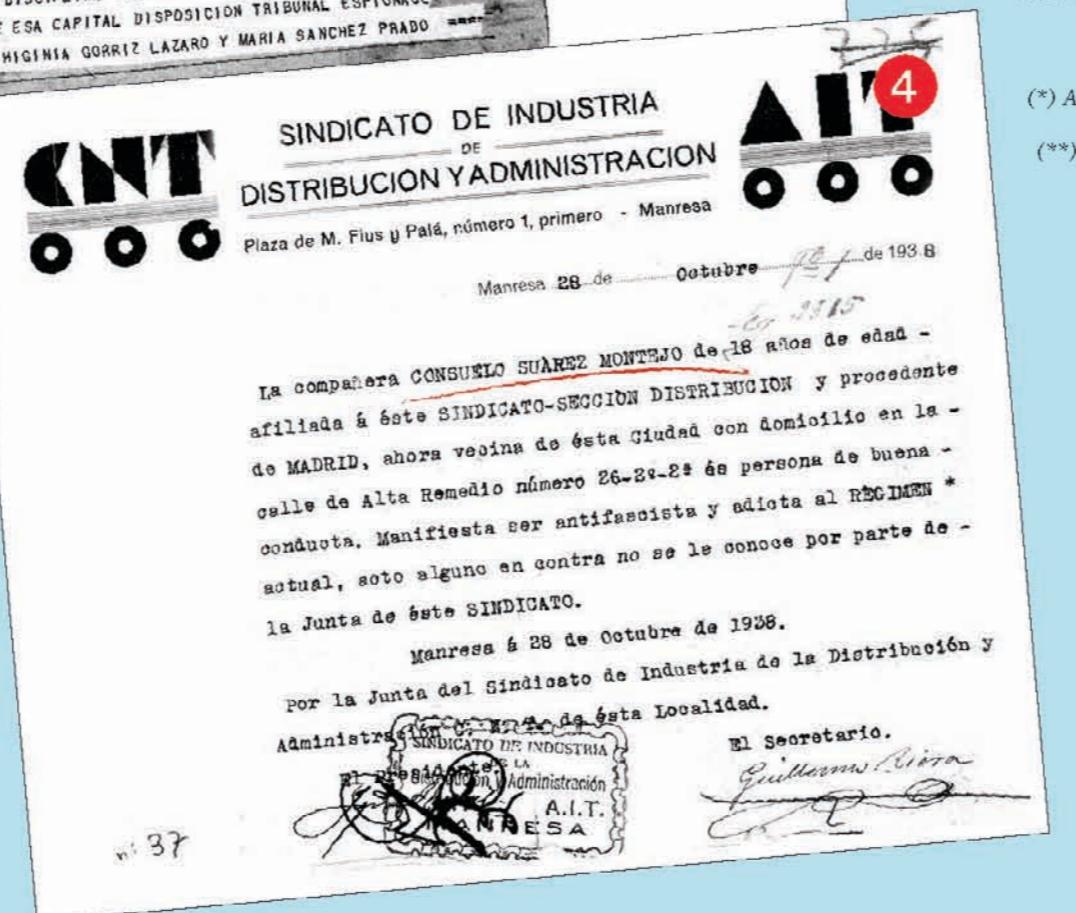
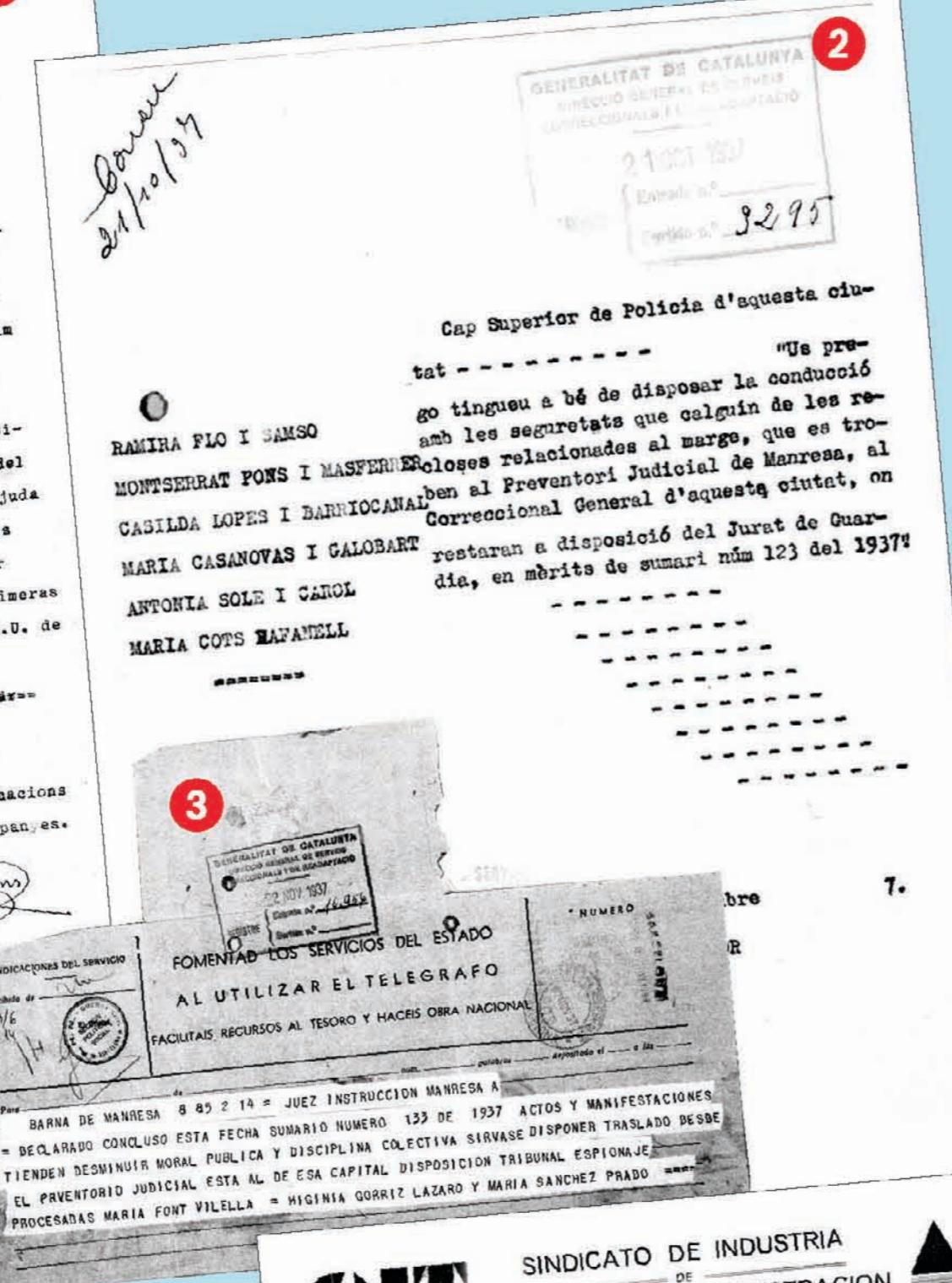
Totes aquestes circumstàncies de fam, penúries extremes, pànic i desmoralització ferent que majoritàriament la població desitges per sobre de tot el final de la guerra, amb l'esperança que una època posterior de pau millorés les coses.

1 L'IMMENS TREBALL DE LA DONA A LA REREGUARDA. Aquesta carta personal trobada a l'Arxiu de Salamanca ens permet reviure la vida quotidiana del novembre del 1938 a la rereguarda del Berguedà i, sobretot, veure el paper actiu de moltes dones que tenien clar què calia contribuir a la lluita però d'una altra manera. El paper de les dones va ser clau per donar una aparent normalitat lluny del front de guerra. Una banda, moltes dones van haver de suprir els homes en els llocs de treball que havien quedat vacants per la seva marxa al front. De l'altra, amb les seves accions, força vegades de manera voluntària, van contribuir a minimitzar els efectes que tota època bèl·lica comporta. L'assistència sociosanitària, la participació en associacions solidàries, la promoció d'activitats culturals i el manteniment de l'ideari polític foren activitats habituals de moltes dones durant els tres anys que durà l'enfrontament. Tot això, sense oblidar l'ingent esforç a l'hora de tirar endavant les seves unitats familiars sense el suport -per absència, ja fos per defunció o perquè estaven lluitant al front- de les seves respectives parelles. El document relata la feina feta per part de dues companyes del sindicat UGT que van marxar de Barcelona per anar a la Colònia Guixaró a organitzar la vida sociocultural d'aquesta colònia tèxtil.

2 i 3 DONES A LA PRESÓ. Aquí veiem dos documents que reflecteixen l'empresonament de dones manresanes durant la guerra. El nombre de dones recloses -malgrat ser força inferior al d'homes- era força significatiu. El primer document està relacionat amb un cas que tingue molt ressò a la ciutat. Les dones foren detingudes arran d'una manifestació que va tenir lloc a Manresa el 18 de setembre del 1937. Les dones expressaven la seva oposició a la marxa obligatòria al front de guerra de fills o de parents seus. Raúlira Flò i Samsó, que finalment aparegué com a responsable de l'organització d'aquesta protesta, fou condemnada pel Tribunal d'Espionatge i Alta Tràfic de Catalunya a "sis anys i un dia d'internament en camps de treball amb abonament de la presó preventiva soferit i al pagament d'una sexta part de costes". El segon document és un telegrama del novembre del 1937 pel qual s'ordena el trasllat de tres dones des del preventori de Manresa al de Barcelona, per part del jutge d'instrucció manresana que les ha processat per espionatge.

4 AVALS I MES AVALS. En aquest document de l'octubre del 1938 trobem una certificació de bona conducta a favor d'una noia madrilenya resident a Manresa. Era gairebé necessari per a qui canviava de zona de residència tenir un aval d'un partit o sindicat sobre l'adisió al règim republicà. En aquest cas el Sindicat de la Indústria de Distribució i Administració de la CNT-AIT de Manresa avala una noia jove que requeria també aquest tipus de documentació.

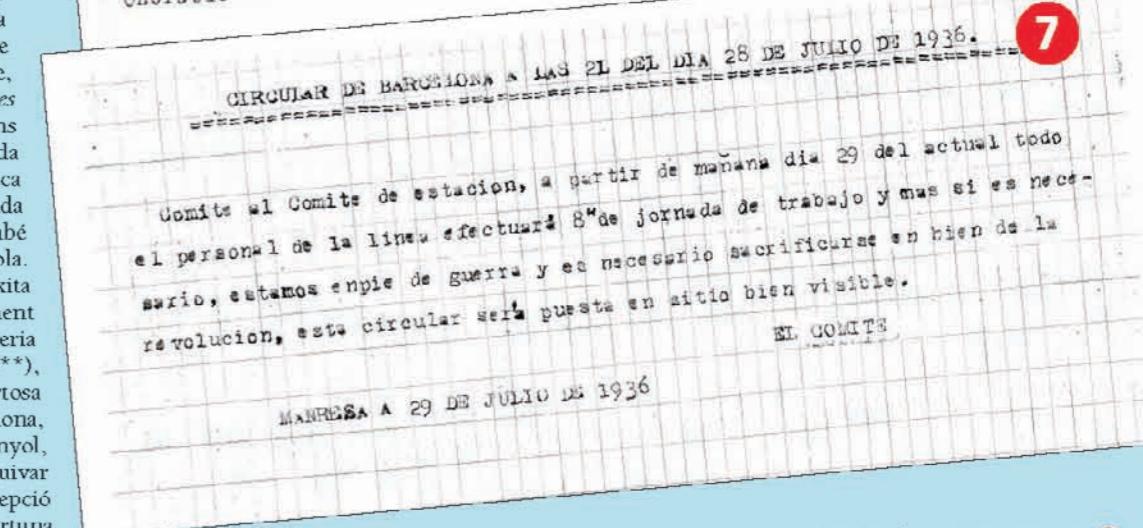
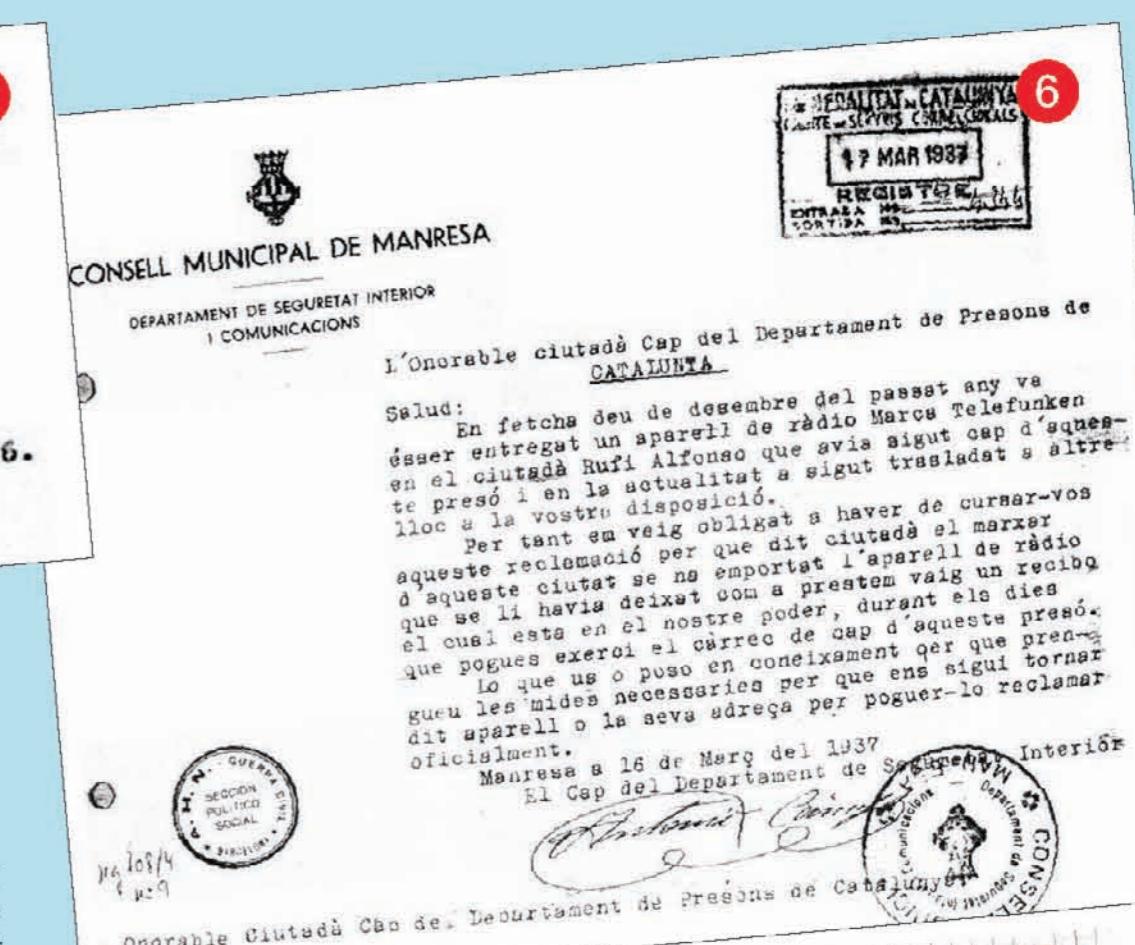
CONCEPCIO DE BALANZO, 5 UNA BIBLIOTECARIA QUE CAL RECORDAR
Aquest document, que fou requisat a la Generalitat de Catalunya, ens serveix per a dues coses. D'una banda, per recordar les dificultats de mobilitat a l'època de guerra. Concepció Balanzó, bibliotecària de la Biblioteca Popular de Manresa -ubicada als baixos de l'actual Institut Lluís de Peguera-, que vivia a Barcelona, necessitava un certificat (del qual aquí veiem una còpia) per desplaçar-se a treballar a la capital del Bages.

El document porta data dels primers dies de la guerra i l'ordre és del conseller de Cultura de la Generalitat, Ventura Gassol. D'altra banda, aquest document ens permet parlar d'aquesta bibliotecària que es deia Concepció de Balanzó Echavarria (Barcelona, 1904-1938) i que és autora d'un llibre que és un referent imprescindible en el seu gènere, *Les biblioteques populars de la Generalitat de Catalunya: notes bibliogràfiques per a flor història* (Barcelona: Escola de Bibliotecàries, 1935). Segons l'article "Dones Bibliotecàries" (*), Concepció de Balanzó "just acabada la carrera, l'octubre del 1935 va guanyar la plaça de directora a la Biblioteca Popular de Manresa, on substituí Pilar Bertran, que l'havia dirigit des de la seva inauguració, el desembre del 1928. A la biblioteca també hi treballava Carme Benavent, que havia estat companya seva a l'Escola. L'agost del 1938 les dues bibliotecàries van emmalaltir de tifus i Conxita va tornar a Barcelona, on també va haver de ser operada urgentment d'apendicitis. Convalescent de la malaltia i de l'operació, a la darrera de novembre va viatjar a Tortosa amb Jordi Rubió i Balaguer (**), de qui era bona amiga, per recollir llibres de la biblioteca de Tortosa per tal d'apular-los de la zona del front. De tornada a Barcelona, el bibliobús en què viatjaven juntament amb Felipa Espanyol, una de les bibliotecàries del front, va fer una maniobra per esquivar un sot de la carretera produït per una bomba, i Jordi Rubió i Concepció de Balanzó foren expulsats a l'exterior amb tanta mala fortuna que aquesta darrera patí una fractura de la base del crani i morí al cap de dos dies, després de passar per diversos hospitals"

(* Article d'Assumpció Estivill, Amadeu Pons i Teresa Marí. BiB (Biblioteconomia i Documentació, juny del 2003)
(**) (1887-1982) Catedràtic de literatura catalana, bibliotecari i investigador, fou director de l'Institut d'Estudis Catalans

Concepció de Balanzó, la segona a la dreta, en una foto familiar

LA IMPORTÀNCIA DE TENER 6 UN APARELL DE RÀDIO

Carta d'Antoni Camps, cap del departament de Seguretat Interior i Comunicacions del Consell Municipal de Manresa, del 16 de març del 1937, en què reclama un aparel·l de ràdio que es va endur

l'anterior responsable de la presó de Manresa. Cal recordar que hi havia una estricta censura en tots dos bandols durant la guerra i era prohibit escoltar les emissions de ràdio *enemic*. D'altra banda, en aquella època tenir un aparel·l de ràdio era gairebé un luxe i, per tant, el seu control i la seva requisita era molt més fàcil per part de qui exercia el poder.

SACRIFICAR-SE PER LA REVOLUCIÓ 7

Aquesta circular l'adreça el Comité de Ferroviaris de Barcelona al Comitè de Manresa, i ordena la necessitat de fer jornades laborals de vuit o més hores si fos necessari per al servei. Per la data del document, pocs dies després d'iniciar-se la guerra, pot entendre's la justificació que es dóna per a aquesta ordre.

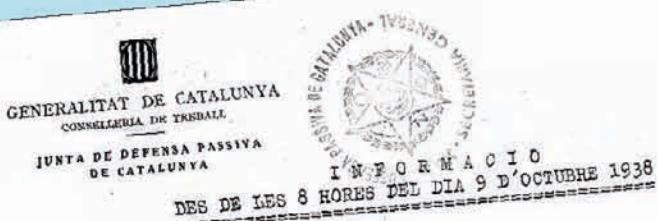

Bombes franquistes contra la població civil

- 11,38 h.- Alarma a Calaf, davant la presència de 4 trimotors, tipus "Junker", procedents del SO. A les 12,10, bombardejaren els centres de la població. Hi ha un ferit.
- 11,50 h.- Alarma a Manresa.
- 12,20 h.- Dues esquadres de 5 avions, volant a una alçada d'uns 1.000 metres i entrant per la part N. direcció NE. han llençat un centenar de bombes sobre Manresa, causant la destrucció total de 9 edificis i parcial de 23. A conseqüència de l'agressió hi ha 12 morts i 65 ferits.
- 12,35 h.- 3 avions tipus "Savoia 81", han bombardejat Vic, on han llençat 35 bombes d'un pes aproximadament de 30 Kg. -dues d'elles no han explotat- produint desperfectes a l'Arrabal Cortina, carrer Montserrat, Carrereta, Fàbrica de Conserves "La Sibric" i a 3 cases mes. Hi ha 6 morts i 10 ferits.
- 14,30 h.- Dues esquadres de 5 avions bombardejaren Borges Blanques, llançant de 60 a 70 bombes de 25 a 50 Kg. a l'exterior de la població, algunes a l'interior. Han causat la destrucció de 2 edificis. Hi ha un mort.

2

- H. M.
9,25.- A l'Hospital General hi ha dues dones ferides a conseqüència del bombardeig de les 23,45, i al Clínic hi ha 28 ferits i 4 morts.
- 10,00.- Avisem al Parc d'Artilleria per tal de que vagin a S. Vicenç de Calders a recollir varis bombes sense explotar.
- 11,05.- Avisem el Parc d'Artilleria que a S. Just i Cornellà hi ha varis bombes sense explotar.
- 12,05.- Junta Local de Defensa Passiva de Manresa comunica que a les 11,55 han donat la senyal d'alarma, produïda per la presència d'aviació fàciosa per la part E.
- 12,22.- Junta Local de Defensa Passiva de Manresa comunica que a les 12,20 han finalitzat l'alarma, havent transcorregut sense novetat.
- 13,35.- D.O.A. comunica que demà efectuaran proves de bateries antiaèries.

COLLECCIÓ FAMILIAR

Maria i Marina
Giribert Rubinart,
que moriren durant
el primer bombardeig
de Manresa,
el 21 de desembre
del 1938

1 "HAN LLANÇAT UN CENTENAR DE BOMBES SOBRE MANRESA"

Extracte d'un informe conservat a Salamanca corresponent al 21 de desembre del 1938, que, com cada dia, havia facilitat la Junta de Defensa Passiva de Catalunya sobre els bombardeigs aeris que l'aviació franquista realitzava sobre el territori català. Una de les ciutats atacades aquell dia era Manresa, on -segons l'informe de la junta- els avions havien "llançat un centenar de bombes" i havien provocat 12 morts i 65 ferits. Aquestes devien ser les primeres estimacions sobre el nombre de víctimes. En realitat, el nombre de morts del bombardeig d'aquell dia a Manresa fou com a mínim de 33.

2 LES CONSTANTS VISITES DE "LAVIACIÓ FACCIOSA"

Extracte de l'informe de la Junta de Defensa Passiva de Catalunya del 9 d'octubre del 1938, en què es pot veure que a Manresa, a les 11 h 55, s'ha donat el senyal d'alarma per la presència "d'aviació fàciosa" i ha finalitzat vint-i-cinc minuts més tard. La comunicació d'alarma a través de les sirenes era un fet habitual a les poblacions catalanes. La major part de vegades aquestes alarmes no repercutien en pèrdues humanes, però sí que hi havia unes conseqüències econòmiques i morals en cadascun d'aquests atacs. La producció es paralitzava durant una estona i provocava un fort neguit entre la població, tot i que, a còpia de falses alarmes, no tothom cercava la protecció dels refugis antiaeris. A Manresa es van fer dos bombardeigs ja cap al final de la guerra, el primer dels quals fou poc abans de Nadal del 1938, el dia 21 de desembre. L'atac causà un mínim de 33 víctimes mortals, la major part població civil: principalment, dones, criatures i gent de la tercera edat. En efecte, entre les persones mortes hi havia 14 dones i 5 nens menors de 12 anys. Un segon bombardeig sobre la ciutat va tenir lloc el 19 de gener del 1939, cinc dies abans d'entrar les tropes "nacionals" a Manresa, quan la guerra ja estava definitivament guanyada per les tropes franquistes. Aquest segon bombardeig fou de menys intensitat que el primer. Molta gent s'havia amagat aquests darrers dies de guerra, i amb l'experiència del primer atac la població feia més cas de les sirenes d'alarma. Segons les dades oficials, no hi va haver cap víctima en aquest bombardeig ni en els dos metrallaments posteriors. Això no obstant, almenys dues persones van morir a conseqüència d'aquest atac aeri del dia 19.

PROPER CAPÍTOL: L'aparent i difícil 'normalitat'

Veurem com, malgrat la durada i la cruesa de la guerra, la gent intenta viure sota una aparent normalitat pel que fa a la vida sociocultural. Anar al teatre, escoltar la ràdio o bé la continuïtat de les activitats escolars en són un exemple.